

УДК 159.954:379.8

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗДАТНОСТІ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ У МАЙБУТНІХ КУЛЬТУРОЛОГІВ

Олійник О.О., к. психол. н.,
доцент кафедри культурно-дозвіллевої діяльності
Київський національний університет культури і мистецтв

У статті розглянуті особливості психологічних здатностей майбутніх культурологів до організації дозвілля як професійної діяльності. Визначено основні умови розвитку психологічних здатностей студентів-культурологів. Експериментально досліджено особистісні якості менеджерів культурно-дозвіллевої діяльності, які зумовлюють розвиток їх психологічних здатностей до професійної діяльності.

Ключові слова: психологічні здатності, дозвілля, професійна діяльність, культурологи.

В статье рассмотрены особенности психологических способностей будущих культурологов к организации досуга как профессиональной деятельности. Определены основные условия развития психологических способностей студентов-культурологов. Экспериментально исследованы личностные качества менеджеров культурно-досуговой деятельности, которые обуславливают развитие их психологических способностей к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: психологические способности, досуг, профессиональная деятельность, культурологи.

Oliinyk O.O. PSYCHOLOGICAL ABILITY TO ORGANIZE LEISURE OF PROSPECTIVE CULTURAL SPECIALISTS

The article considers features of psychological abilities of prospective cultural specialists towards organization of leisure as professional activity. The article defines basic conditions of development of psychological abilities of students – prospective cultural specialists. There were experimentally investigated personal qualities of managers of cultural and leisure activities, contributing to development of their psychological abilities for professional activities.

Key words: psychological abilities, leisure, professional activities, culture specialists.

Постановка проблеми. Ефективність організації культурно-дозвіллевої діяльності вимагає спеціальної професійної підготовки фахівців-культурологів. Як відомо, організоване дозвілля спрямоване на створення позитивної емоційної атмосфери, вивчення запитів цільової аудиторії (представників різних вікових груп, професій, соціальних статусів тощо), їх бажань присвятити свій вільний час колективному дозвіллю. Так, дозвіллеві заходи сприяють подоланню емоційної напруги, тривожності, активізації уваги на темі заходу, створенню позитивної мотивації до участі в ньому. Важливою складовою колективних дозвіллевих заходів є забезпечення супроводу та підтримки їх учасників. Адже, аніматори, ведучі, організатори дозвіллевих заходів мають бути психологічно освіченими та підготовленими до роботи з групою, мати розвинені лідерські якості; володіти знаннями загальної, вікової та соціальної психології, психології особистості, психології діяльності, психології спілкування, конфліктології; мати розвинені психологічні здатності до організації дозвілля.

Виходячи з вищезначеного, ми вбачаємо за доцільне розглядати розвиток психологічних здатностей майбутнього культуролога в процесі професійної підготовки, в

організації дозвіллевої діяльності. На нашу думку, саме організоване дозвілля, що здійснюється в закладах культури (центрах дозвілля, клубах, гуртках), освітніх закладах сприяє забезпеченню сприятливих умов для систематичних вправлень майбутнього фахівця-культуролога в певних видах творчої діяльності, отриманню задоволення від неї, створенню продукту такої діяльності.

Ступінь розробленості проблеми. Дослідженням проблеми розвитку здатності особистості займалися вітчизняні та зарубіжні філософи, психологи, філологи (В.І. Войтко, Н.А. Побірченко, О.П. Сергєєнкова, В.В. Синявський О.М. Сліпущко, В.В. Яременко) [3; 8; 9]. Зокрема у новому тлумачному словнику української мови «поняття «здатність» розглядається через поняття «здатний» – той, що уміє робити щось, поводити себе певним чином; обдарований, який має здібності» [3, с. 755].

За даними В.І. Войтка, здатністю є «... властивість індивіда, яка визначає його можливість, спроможність, нахил до виконання певної діяльності, наприклад, здатність до навчання, здатність до трудової діяльності (професійна придатність) тощо» [8, с. 63]. Також науковець зазначає, що «здатність зумовлюється рівнем знань, здібностей, умінь, навичок, особистісними

якостями (риса характеру, темперамент, особливості емоційно-вольової сфери)» [8, с. 63]. Важливу роль у розвитку здатностей дослідник відводить умовам діяльності людини і вимогам її соціального оточення. Оскільки здатність є властивістю динамічною, яка постійно розвивається в процесі практичної діяльності людини, зокрема професійної [8, с. 63].

Приблизниками даної точки зору є сучасні українські психологи Н.А. Побірченко, О.П. Сергеєнкова, В.В. Синявський. Зокрема вони наголошують на тому, що «... здатність людини розвивається, поглиблюється, диференціюється при здійсненні практичної діяльності» [9, с. 92].

З вищезначеного видно, що провідною умовою, в якій розвивається та чи інша здатність людини, є практична діяльність, зокрема професійна.

За нашим баченням психологічна здатність може визначатися індивідуальним творчим потенціалом особистості. Творчий потенціал – «це динамічна структура, що включає комплекс творчих задатків, які проявляються у творчій активності особистості і обумовлена креативністю» [4, с. 141].

Е.А. Гуськова розглядає творчий потенціал, як «сукупність фундаментальних властивостей особистості, які інтегруються в її можливості і, актуалізуючись в певних умовах, здатні забезпечити протікання продуктивної діяльності, до якої залучена особистість» [2, с. 229]. Варто зауважити, що індивідуальний творчий потенціал сприяє підвищенню конкурентоздатності майбутнього фахівця у відповідності із запитами практики, саморозкриттю і самореалізації студента, розвитку його лідерських якостей.

Теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми розвитку здатності показав, що в сучасній вітчизняній і зарубіжній психології існує розмаїття її визначень. Означена багатогранність феномена здатності дозволяє розглядати його як динамічний процес, як здібність, обдарованість, творчий потенціал, нахил до виконання певної діяльності, що зумовлюється особистісними якостями, рівнем знань, умінь, навичок і здібностей людини. Виходячи з вищепредставленого, ми вбачаємо за доцільне розглядати розвиток психологічних здатностей майбутнього культуролога до організації ним дозвілля як професійної діяльності.

Проблема організації дозвілля висвітлюється в роботах сучасних культурологів О.В. Панфілової, І.В. Петрової [6; 7]. Зокрема, О.В. Панфілова розглядає дозвілля як сукупність занять, що виконують функ-

цію відновлення фізичних і психічних сил особистості. Дослідниця зазначає, що дозвілля включає заняття, пов'язані із споживанням культурних цінностей індивідуального, колективно-видовищного характеру, а також заняття, пов'язані з відпочинком і розвагами. Окрім того, від задоволеності дозвіллям залежить загальна задоволеність життям особистості [6, с. 278–279].

За даними сучасного українського культуролога І.В. Петрової саме в дозвіллі здійснюється формування і розвиток особистісних якостей людей різного віку [7]. Науковець відмічає, що розвиток особистості здійснюється під впливом різноманітних факторів дозвілля: спілкування і спільна діяльність із родиною, друзями, колегами; спільний перегляд телевізійних програм, читання книг, пошук інформації в Інтернеті [7, с. 7–10].

Раціональне використання вільного часу та його вплив на розвиток особистості, її фізичну, емоційну та інтелектуальну сфери життєдіяльності представлено в працях вітчизняного соціального психолога В.І. Бочелюка [1].

За нашим баченням дозвілля можна розглядати, як показник рівня культури, соціальної зрілості особистості, її психологічного комфорту і джерело задоволення психологічних потреб. У дозвіллі людина може самостійно обирати види і форми дозвіллевої діяльності залежно від власних інтересів та системи цінностей [5, с. 29]. Відповідно це сприяє розвитку самостійності, ініціативності, творчих здібностей, позитивних емоцій людини в дозвіллевій діяльності.

Соціально-психологічна і культурна цінність дозвілля полягає у тому, що воно забезпечує задоволення певних потреб людини, які не можливо задовольнити в іншій сфері життєдіяльності: потреба читати улюблену літературу; відвідувати культурно-дозвіллеві заходи; насолоджуватися творами мистецтва; потреба творчої діяльності. Багатогранність форм дозвіллевої діяльності для різних соціальних і вікових груп населення визначає ефективність культурного розвитку суспільства і здійснює вплив на психічне життя людини, зокрема сприяє формуванню позитивного емоційного ставлення людей до участі в різних видах дозвілля (організованому, спонтанному, сімейному, домашньому дозвіллі); створенню атмосфери розкутості і впевненості в собі; розвитку інтересу осіб до самопізнання через саморозкриття і творче самовираження, що неможливо здійснити вдома і на роботі; активізації процесів усвідомлення та прийняття людьми власної цінності; роз-

виту вміня адекватного самооцінювання власних здібностей і можливостей; розвитку комунікативних умінь і навичок; формуванню уміння виражати власні емоції, пов'язані з дозвіллевою діяльністю, отримувати насолоду від її результатів [5, с. 29].

Представлене вище дає нам змогу узагальнити, що окреслені психологічні особливості дозвілля і дозвіллевої діяльності виступають оптимальними умовами для розвитку психологічних здатностей майбутніх менеджерів культурно-дозвіллевої діяльності, а саме, сприяють формуванню і розвитку особистісних якостей людей різного віку, розвитку мотивації до участі в дозвіллі, пошуку нових ідей, розвитку ділової активності і лідерських якостей.

Мета. На основі вищевикладеного можна сформулювати цілі дослідження, які полягають у: визначенні особистісних якостей студентів-культурологів, що сприяють розвитку їх психологічних здатностей до професійної діяльності; експериментальному вивченні психологічних здатностей до організації дозвілля майбутнього культуролога за такими параметрами: емоційно-вольова сфера, ділова активність, лідерство, самостійність, мотивація, пошук нових ідей, здатність до виправданого ризику, комунікативні навички, здатність до проектувальної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичний аналіз досліджень сучасних психологів, культурологів, наш практичний досвід і спостереження дають змогу узагальнювати і передбачати, що: провідною умовою, в якій розвивається та чи інша здатність людини, є практична діяльність, зокрема професійна (організація дозвіллевої діяльності), і вимоги соціального оточення; психологічна здатність може визначатися індивідуальним творчим потенціалом особистості, який разом із творчою активністю займають провідне місце серед лідерських якостей; передумовою для розвитку психологічної здатності є особистісне самовизначення студента-культуролога.

На нашу думку, в особистісному самовизначенні пізнаються емоційно-вольові стани, здатність до ризику, способи реагування в стресових ситуаціях, наполегливість і цілеспрямованість. Пріоритетними в особистісному самовизначенні виступають культура спілкування, прояв лідерських якостей, пошук оригінальних ідей. Та особлива увага у самовизначенні надається дослідженню здатності їх до самостійності студента.

Як зазначалося нами вище, психологічні здатності зумовлюються рівнем знань,

здібностей, умінь, навичок, особистісними якостями людини (особливості емоційно-вольової сфери). На нашу думку, серед основних знань, якими має оволодіти в процесі фахової підготовки майбутній культуролог, є знання специфіки технологій дозвіллевої діяльності, їх різновидів; взаємообумовленості індивідуальних якостей людини, стилю її життя і організації дозвілля. Серед основних вмінь ми можемо виділити такі: формулювання мети і завдань дозвіллевої діяльності з представниками різних верств населення, прогнозування її результатів; розробка моделей організації дозвілля з представниками різних вікових груп, професій, національностей, соціальних статусів, осіб із девіантною поведінкою і представників груп соціального виключення; застосування нових технологій та інновацій в сфері дозвіллевої діяльності.

Аналіз вищеозначеного дає нам змогу узагальнити, що психологічні здатності майбутнього менеджера культурно-дозвіллевої діяльності можуть зумовлюватися такими параметрами: самостійність, мотивація, здатність до пошуку ідей, здатність до ризику, емоційно-вольова сфера, комунікативні навички, лідерські якості, ділова активність, здатність до проектувальної діяльності. Провідною нами виявлена здатність до проектувальної діяльності, оскільки вона об'єднує в собі означені вище якості і здатності особистості.

Процес виконання проектних завдань вимагає від студентів володіння різноманітними вміннями і навичками: розуміння постановки завдання, його сутності, вимог до презентації виконаної роботи; прогнозування кінцевого результату і представлення його у вербальній формі; планування дій – визначення їх послідовності з орієнтовними оцінками затрат часу, зусиль і засобів на кожен етап проектної діяльності; виконання узагальненого алгоритму проектування; внесення поправок у раніше прийняті рішення; вираження задумів конструктивних рішень за допомогою технічних малюнків, схем, таблиць; самостійний пошук і обробка необхідної інформації; оцінювання результатів за досягненням поставленої мети, за обсягом та якістю виконаної роботи, за новизною; конструювання уявлень про професійну проектну діяльність, індивідуальні особливості проектувальника, що виявляється у продукті діяльності.

Означені вміння і навички реалізуються під час організаційно-підготовчого, технологічного і узагальнюючого (рефлексивного) етапів проектувальної діяльності. Так, організаційно-підготовчий етап включає такі стадії: пошук проблеми; усвідомлення

проблемної області (обирається найбільш актуальна проблема); виявлення конкретної потреби (спираючись на власні знання і узагальнюючі дані, отримані з різних інформаційних джерел, студенти-культурологи досліджують потреби у дозвіллевій діяльності, проводять експрес-опитування, вивчають інтелектуальні і матеріальні можливості); визначення конкретного творчого завдання і його формулювання; вироблення ідеї, варіантів, альтернатив; аналіз і синтез ідей, вибір оптимального варіанту; вибір інструменту, обладнання; контроль якості (уточнення критеріїв перевірки і оцінки якості творчого проекту).

На технологічному етапі студенти здійснюють такі операції: самоконтроль своєї діяльності, вносять зміни у технологічний процес, коректують послідовність операцій, контролюють організацію робочого місця.

Узагальнюючий (рефлексивний) етап реалізується за допомогою таких складових: корекція (виконаний проект співвідноситься з очікуваним результатом, усуваються недоліки); контроль, апробація (здійснюється контроль і коригування параметрів проекту, проводиться його апробація); оцінка проекту (аналізуються переваги і недоліки проекту, оцінюються результати і перспективи готового проекту, можливість його використання в практиці дозвілля); захист проекту (підготовка презентації, відповіді на запитання аудиторії щодо теми проекту).

Розглянута послідовність етапів проекту відображає пошукову діяльність студентів, носить творчий, самостійний характер. Найбільш важливим є узагальнюючий (рефлексивний) етап, оскільки на ньому відбувається усвідомлення своєї проєктувальної діяльності і окреслюються тенденції до саморозвитку і самовдосконалення студентів.

В експериментальному вивченні психологічних здатностей менеджерів культурно-дозвіллевої діяльності ми укомплектували діагностичний матеріал (у модифікованому варіанті на основі опитувальників діагностики підприємливості Н.А. Побірченко) з таких анкет: «Ділова активність», «Лідерство», «Самостійність», «Воля», «Емоції», «Мотивація», «Пошук нових ідей», «Ризик», «Комунікабельність», «Проєктувальна діяльність».

У дослідженні брали участь 43 студенти спеціальності «Культурологія» Київського національного університету культури і мистецтв. Результати анкетування дозволяють стверджувати, що майбутні менеджери культурно-дозвіллевої діяльності: здатні

доводити справу до кінця, оскільки в них завжди вистачає енергії – 55,81% (ділова активність); їх не лякає відповідальність щодо керування іншими – 69,76%, здатні створювати умови для розвитку власного творчого потенціалу – 79,07% (лідерство); здатні вирішувати проблеми без сторонньої допомоги – 83,72% (самостійність); відрізняються витримкою і здатністю долати перешкоди 62,79% (воля); у них переважають позитивні емоції, стійкий настрій – 60,47%; вони вірять у свій успіх, впевнені у собі – 62,79% (емоції); їх приваблює вирішення складних і нестандартних завдань – 65,12%, вірять у власний успіх – 69,76% (мотивація); відкриті до нових ідей – 88,37%, здатні їх генерувати – 55,14% (пошук ідеї); їх приваблює можливість займатися новою, невідомою справою – 60,47% (ризик); здатні знаходити тему для розмов навіть із незнайомими людьми, їм приносить задоволення спілкування з людьми – 88,37% (комунікабельність); здатні самостійно виконувати узагальнений алгоритм проєктування – 55,81%, виражати задуми за допомогою технічних малюнків, схем – 86,05% (проєктувальна діяльність).

Аналіз отриманих експериментальних даних дозволяє зазначити, що пріоритетними в розвитку психологічних здатностей культурологів виступають прояв лідерських якостей, пошук оригінальних ідей, культура спілкування, здатність студентів до самостійності та проєктувальної діяльності.

Разом із тим, за результатами анкетування виявлено недостатній рівень розвитку психологічних здатностей у майбутніх менеджерів культурно-дозвіллевої діяльності, зокрема вони: недостатньо ініціативні в організації нової діяльності – 69,76% (ділова активність); у дискусіях і суперечках їм часто вдається наполягати на своєму – 83,72% (лідерство); їм більше приносить задоволення діяльність, обрана самостійно – 86,05% (самостійність); завжди досягають запланованих результатів – 41,86% (воля); їх не хвилюють минулі невдачі – 79,07%; постійно відчувають гостру потребу у змінах – 76,74% (мотивація); цікавляться справами, у яких шанси на успіх менші за 50% – 39,53% (ризик); люблять давати поради – 79,07% (комунікабельність); не прагнуть уточнювати критерії перевірки і оцінки якості творчого проекту – 65,12% (проєктувальна діяльність).

За результатами даних, представлених вище, показано, що майбутні менеджери культурно-дозвіллевої діяльності проявляють недостатню ініціативу щодо організації дозвіллевих заходів; недостатньо контро-

люють якість продукту творчої діяльності; часто у спілкуванні з іншими людьми проявляють авторитарність щодо відстоювання своєї позиції, люблять давати поради іншим, що може призводити до виникнення конфліктних ситуацій.

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити такі висновки. Психологічна здатність зумовлюється рівнем знань, здібностей, умінь, навичок людини, її особистісними якостями. Здатність розвивається в умовах діяльності людини і залежить від вимог її соціального оточення. Аналіз особливостей організації дозвілля та проблем розвитку психологічних здатностей дав змогу узагальнити, що психологічні здатності майбутнього менеджера культурно-дозвілєвої діяльності можуть зумовлюватися такими параметрами: самостійність, мотивація, емоційно-вольова сфера, здатність до пошуку ідей, здатність до ризику, комунікативні навички, лідерські якості, ділова активність, здатність до проектувальної діяльності. Результати емпіричного дослідження показали, що провідними в розвитку психологічних здатностей майбутніх культурологів виступають прояв лідерських якостей, пошук оригінальних ідей, культура спілкування, здатність студентів до самостійності та проектувальної діяльності. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні рівня конфліктності, стилів лідерства, локус-контролю студентів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бочелюк В.Й. Дозвілєвознавство: навч. пос. / В.Й. Бочелюк, В.В. Бочелюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.
2. Гуськова Е.А. Психологические условия реализации творческого потенциала студентов в учебно-воспитательном процессе вуза / Е.А. Гуськова // *Фундаментальные и прикладные исследования: Вестник Белгородского университета потребительской кооперации*. – 2006. – № 3 (18). – С. 229–232.
3. Новий тлумачний словник української мови / Укладачі: В.В. Яременко, О.М. Сліпущко. – К.: «Аконіт», 2006. Т. 1. – 2006. – 926 с.
4. Овсянецька Л. Творчий потенціал людини: соціально-психологічна парадигма / Л. Овсянецька // *Соціально-психологія*. – 2004. – № 2 (4). – С. 140–145.
5. Олійник О.О. Психологічні особливості організації сучасного дозвілєвого простору / О.О. Олійник // *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал*. – К.: Міленіум, 2014. – № 4. – С. 26–31.
6. Панфилова Е.В. Ценности культуры досуга студенческой молодежи: результаты исследования / Е.В. Панфилова // *Молодой ученый*. – 2012. – № 8. – С. 278–283.
7. Петрова І.В. Дозвілля в зарубіжних країнах: підручник / І.В. Петрова. – К.: Кондор, 2005. – 408 с.
8. Психологічний словник / За ред. члена-коресп. АПН СРСР В.І. Войтка. – К.: «Вища школа», 1982. – 215 с.
9. Психологічний словник / Авт.-уклад.: В.В. Синявський, О.П. Сергеєнкова; за ред.: Н.А. Побірченко. – К.: Науковий світ, 2007. – 274 с.